

Bouwsteen toegankelijkheid voor Nationale Omgevingsagenda

Achtergrond

De Nationale Omgevingsvisie (NOVI) zal gaan over de belangrijkste plannen en ambities voor de inrichting van Nederland op de lange termijn. Voorafgaand aan de NOVI wordt de Nationale Omgevingsagenda (NOA)¹ opgesteld met daarin de belangrijkste ruimtelijke opgaven voor de toekomst.

Ieder(in) levert voor de NOA de bouwsteen toegankelijkheid aan om bij te dragen aan een Inclusieve Omgevingsagenda en Omgevingsvisie. Een inclusieve Omgevingsagenda leidt tot een toegankelijke, fysieke leefomgeving voor alle burgers. Dat is een omgeving die geen mensen uitsluit, maar die ruimte geeft aan álle inwoners (met en zonder beperking). Kortom een leefomgeving die recht doet aan de diversiteit van de samenleving.

Voor de ontwikkeling van deze bouwsteen heeft Ieder(in) op 30 maart 2016 een werkplaats toegankelijkheid georganiseerd. De werkplaats had een internationaal karakter door deelname van de werkgroep Architecture for All van de International Union of Architects. Deze werkgroep met leden uit vele Europese landen richt zich op bevordering van de toegankelijkheid van de gebouwde omgeving (wetgeving, onderwijs, normen etc.). Vanuit Ieder(in) was de meedenkgroep Toegankelijkheid, Mobiliteit en Wonen aanwezig, bestaande uit (ervarings)deskundige leden uit de achterban. De werkplaats, met ervaringen uit binnen- en buitenland over regelgeving, theorie en praktijk van een toegankelijke samenleving, leverde belangrijke input op voor deze bouwsteen.

Verankering van toegankelijkheid in wetgeving

In 2015 en 2016 heeft de Tweede Kamer, zowel bij de behandeling van de Omgevingswet als bij de behandeling van de ratificatie van het VN verdrag voor mensen met een beperking, duidelijk gemaakt dat er stappen gezet moeten worden om de samenleving toegankelijker te maken. Door tussenkomst van de Tweede Kamer heeft toegankelijkheid een plaats gekregen in de Omgevingswet. Met 2 amendementen heeft de Tweede Kamer dit in de wet verankerd:

- Er moeten landelijke regels worden gesteld zodat 'de toegankelijkheid van nieuwe bouwwerken en de directe omgeving daarvan voor mensen met een functiebeperking is gewaarborgd.'
- 'Het bevorderen van de toegankelijkheid van de openbare buitenruimte voor personen' wordt benoemd als belang, waarmee overheden rekening dienen te houden. Ook hiervoor moeten er nadere instructieregels komen.

---

¹ De Nationale Omgevings Agenda (NOA) wordt in de eerste helft 2016 gemaakt en vormt een tussenstap op weg naar de Nationale Omgevings Visie (NOVI) die -bij inwerkingtreding van de Omgevingswet- in 2018 gereed zal zijn.

Bij de ratificatie van het VN-verdrag was er een vergelijkbaar proces. Ook in dit wetstraject heeft de Tweede Kamer met een amendement de verplichting om zorg te dragen voor algemene toegankelijkheid in de wet een plaats gegeven. De ambitie is dat daarmee toegankelijkheid de norm wordt, en niet langer de uitzondering is. Dit amendement beperkt zich niet tot nieuwbouw, maar gaat ook over het aanpassen van de bestaande gebouwde omgeving.

Met bovengenoemde amendementen heeft de Tweede Kamer duidelijk gemaakt te willen bouwen aan een inclusieve samenleving. Daarom is belangrijk dat de overheid nu in de Omgevingsagenda en straks in de Nationale Omgevings Visie een stevige ambitie neerzet voor het realiseren van een toegankelijke fysieke leefomgeving.

De overheid moet in de NOA en de NOVI – in lijn met de Omgevingswet en het VN verdrag- een stevige ambitie formuleren voor het versterken van de toegankelijkheid van de fysieke leefomgeving

Definitie van toegankelijkheid

In een situatie van volledige toegankelijkheid is iedereen in staat om zelfstandig aan alle aspecten van het maatschappelijke leven deel te nemen binnen zijn of haar eigen mogelijkheden.

Voor de NOA beperken we ons tot 'toegankelijkheid van de fysieke leefomgeving'. Dat is smaller dan alle aspecten van toegankelijkheid die in het VN verdrag zijn opgenomen. We hebben het dus niet over alle vormen van toegankelijkheid. Bijvoorbeeld bij onderwijs wel over de fysieke toegankelijkheid van schoolgebouwen (geen drempels, duidelijke markeringen), maar niet over de ondersteuning die nodig is om iemand met een beperking met succes deel te laten nemen aan onderwijs. Informatievoorziening daarentegen is een aspect dat niet los gezien kan worden van de toegankelijkheid van de leefomgeving. Dat gaat van begrijpelijkheid van bewegwijzering tot vindbare informatie over het niveau van toegankelijkheid van een bepaald gebouw of een voorziening.

Definitie van toegankelijkheid van de fysieke leefomgeving:

Toegankelijkheid van de gebouwde omgeving is de eigenschap van buitenruimten, gebouwen en woningen die maakt dat mensen er kunnen doen wat ze volgens de bestemming moeten kunnen doen.

(Handboek voor toegankelijkheid, Wijk, M.)

Doelgroep

Het VN verdrag voor mensen met een beperking geeft aan dat het begrip handicap aan verandering onderhevig is. Een handicap vloeit voort uit de wisselwerking tussen personen met functiebeperkingen en sociale en fysieke drempels die hen beletten ten volle, effectief en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving. De oorzaak van de handicap ligt dus niet alleen bij de beperking van de persoon, maar ook bij de inrichting van de samenleving.

ieder(in)

Maar de doelgroep voor toegankelijkheid is veel breder dan alleen mensen met een handicap. Iedereen heeft baat bij een goed geregelde en integrale toegankelijke omgeving. Toegankelijk bouwen houdt in, dat de omgeving wordt afgestemd op hoe mensen zijn, op wat ze kunnen en op wat ze niet kunnen. En mensen zijn zoals ze zijn. We hebben veel gemeenschappelijke kenmerken, maar verschillen onderling eveneens qua lichaamsbouw en in fysieke en verstandelijke vaardigheden. We zijn groot of klein, oud of jong, snel of langzaam, dik of dun, slim of traag, zien goed, slecht of niet, horen goed, slecht of niet, zijn fit, tijdelijk geblesseerd, of permanent afhankelijk van hulpmiddelen, zoals een rolstoel, rollator, gehoorapparaat of taststok. Toegankelijkheid is rekening houden met het universele gegeven van deze diversiteit. Omgevingsvisies, omgevingsplannen, stedenbouwkundige ontwerpen en bouwplannen moeten deze diversiteit als uitgangspunt nemen.

Een toegankelijke fysieke leefomgeving is ingericht op burgers in al hun diversiteit, niet op de gemiddelde burger.

Integraal

Een gebouw, route of terrein is zo toegankelijk als de zwakste schakel. Als de hoofdingang niet toegankelijk is, goede informatie en bewegwijzering ontbreekt, een verbindingsweg onveilig is, een toegankelijk toilet ontbreekt, een OV-knooppunt een doolhof is, een wooncomplex wel toegankelijk maar de aansluiting met de openbare weg niet, dan verliest het zijn functie. Een beetje toegankelijk is daarom niet voldoende. Alleen door een samenhangende aanpak, in alle schakels in de keten, kan de leefomgeving voor iedereen toegankelijk zijn.

Een samenhangende aanpak van toegankelijkheid is essentieel om de leefomgeving écht toegankelijk voor iedereen te maken.

Participatieve aanpak

De Omgevingswet is een wet waarin participatie en het betrekken van burgers aan de voorkant van het proces een belangrijke plaats inneemt. Om toegankelijkheid echt in de praktijk te laten landen is het actief betrekken van mensen met een beperking een noodzaak. Inbreng van ervaringsdeskundigheid is essentieel bij het vormgeven van een toegankelijke fysieke leefomgeving. Op lokaal niveau bij het vormgeven van de lokale omgevingsvisie en het omgevingsplan is het verstandig om aansluiting te zoeken bij de lokale inclusie agenda die in het kader van het VN verdrag voor mensen met een beperking ontwikkeld wordt.

Betrekken van ervaringsdeskundigheid én aansluiten bij lokale inclusie agenda zijn nodig om toegankelijkheid op lokaal niveau vorm te geven.

Van visie naar praktijk

De Omgevingsvisie moet richting gaan geven aan de praktijk. De internationale architectenwerkgroep toegankelijkheid beschikt over veel kennis en ervaring met de praktische vertaalslag naar een toegankelijke fysieke leefomgeving. Op basis van deze internationale ervaring tekenen zich 3 routes af die – naast elkaar en elkaar aanvullend- leiden tot betere toegankelijkheid van woningen, gebouwen en openbare ruimte. Deze routes zijn:

a) *Werken met (verplichte) normeringen*

Hierbij gaat het over het opnemen van verplichte normen in de bouwregelgeving. Een zorgvuldige uitwerking van normen is opgenomen in de ISO Standaard voor de toegankelijkheid en bruikbaarheid van de gebouwde omgeving. De definitieve versie in Nederland heet NEN ISO 21542:2012.

b) *Het toetsen van bouwplannen*

Het vooraf toetsen van bouwplannen door commissies waarin in ieder geval mensen met een beperking deelnemen, voorkomt dat bouwwerken worden opgeleverd waarbij belangrijke toegankelijkheidsaspecten over het hoofd gezien worden. In Nederland gebeurt dit nu soms door woonadviescommissies van VACPunt Wonen en sporadisch door gehandicaptenplatforms, maar meestal vindt zo'n toets niet plaats.

c) *Aandacht voor toegankelijkheid in opleidingen*

In een aantal Europese landen maakt toegankelijkheid (accessibility) deel uit van het curriculum van opleidingen bouwkunde en planologie. Het verdient aanbeveling om het op te nemen in het verplichte deel en niet als keuzevak. Bij voorkeur wordt toegankelijkheid niet onderwezen als een apart vak, maar komt het expliciet aan de orde bij de kernvakken van de opleiding (mainstream). En samenwerken met ervaringsdeskundigen binnen de opleiding leidt tot betere bewustwording.

Ter inspiratie

Malta

Malta toetst alle bouwplannen vooraf én bij oplevering op toegankelijkheid. Dit gebeurt door bouwcommissies waarin mensen met een beperking zitting hebben. Bij het aanpassen van bestaande gebouwen speelt het begrip 'redelijkheid' een belangrijke rol. Want het VN verdrag voor mensen met een beperking geeft aan dat geen disproportionele eisen gesteld kunnen worden, maar het verdrag gaat uit van 'redelijke aanpassingen' waarmee de toegankelijkheid voor iedereen gewaarborgd wordt. Malta kent een breed samengestelde commissie, die plannen toetst op redelijkheid. Personen met beperking, hun organisaties, dienstverlening, ondernemers, architecten zijn in de commissie vertegenwoordigd.

Oostenrijk

In Wenen wordt binnen de bouwkundesector een 3daagse training toegankelijkheid aangeboden (keuzemodule) die 350 tot 400 studenten trekt. Er wordt ook een postdoctorale training ontwikkeld en bij HBO facility management is het vak toegankelijkheid verplicht.

Nederland, Den Bosch

Den Bosch heeft de afspraak dat ontwerpers van gebouwen in de gemeente altijd in een vroeg stadium contact opnemen met het gehandicaptenplatform. Het gehandicaptenplatform kan de plannen zo vooraf toetsen en advies geven. Deze afspraak is geformaliseerd en opgenomen in een beleidsnota van de gemeente.

Verenigd Koninkrijk

De Royal Design Academy kent een Inclusive design challenge. Dit is een jaarlijkse, 24 uren wedstrijd. De studenten krijgen een probleem voorgelegd, waar mensen met een beperking in de praktijk tegen aan lopen. Ze gaan vervolgens samen met mensen met beperking aan de slag en na 24 uur hun oplossing presenteren. Ze hebben subsidie: voor productontwikkeling en design en woningontwerp.

Ierland

In Ierland vormde de ratificatie van het VN verdrag in 2005 een belangrijk startpunt. Ministeries gingen aan de slag om alle met publiek geld gefinancierde gebouwen te toetsen. Dit gebeurde ook op lokaal niveau, waarbij voor bestaande bouwwerken een termijn van 10 jaar gold waarbinnen aan de hogere standaard voldaan moest worden. Nu -10 jaar verder- is het doel, mede door de recessie, niet helemaal behaald, maar is er wel goede voortgang geboekt.